

des Blattwerks zwischen Rändern der Bordüre. Die Blätter erfüllen fast die ganze Fläche zwischen den Rändern, freie Räume sind bis zum Minimum erstickt. Eine bestimmte Analogie stellen auch einige Friese mit der Pflanzenverzierung auf dem westlichen Portal der Klosterkirche des Zisterzienserklosters Porta Coeli in Předklášteří/Vorkloster bei Tišnov/Tischowitz dar, dessen Architektur gleichförmig zu dem breiteren Umkreis der Donaukunst des zweiten Viertels des 13. Jahrhunderts gehört. Eine spezifische Äußerung des Dekorativismus des Frieses ist das, dass der Stängel in den Stellen, wo er sich zu dem Rand der Bordüre anschließt, völlig gerade ist und er wird so ein Bestandteil der plastischen Leiste, die die Bordüre bildet. Dieses dekorative Motiv ist keine Selbstverständlichkeit und wurde bis jetzt, wenn es uns bekannt ist, nicht ausführlicher analysiert. Es zeigt sich ausdrucksvoller bei den Friesen der Weinrebe auf den Deckboden, die wahrscheinlich aus dem Brunnenbau des Zisterzienserklosters Velehrad/Welehrad stammen und die im Lapidarium des Klosters hinterlegt sind, und weiter auf dem westlichen und südlichen Portal der Ulrichskirche in Regensburg. Im Gegenteil das Motiv der zackigen Zinnen, resp. der Zickzacklinie, die auf der unteren Seite das Feld mit dem Pflanzendekor begrenzt, ist in der romanischen Architektur, beeinflusst von der Donauschöpfung, ein relativ frequentierter Ausdruck.

Das Material des Fragments ist ein weißlicher bis schwach rötlicher (etwas rostig) feinkörniger Muskovit-Granit (ein Typ von Mrákotín/Mrakotin), zusammengestellt aus dem Quarz, Feldspate, Muskovit und vereinzelten Anhäufungen von Biotit, stellenweise mit schwachen Ausdrücken der Metamorphose, die sich durch eine ausdruckslose Gleichrichtung der gesteinsbildenden Mineralien auszeichnen. Der nächste Körper der granitoiden Ergussgesteine gebunden an das sog. Moldanubik-Pluton steigt nordöstlich von Křešín.

Das gefundene Fragment belegt, dass das Taufbecken durch seine Größe und bildende Ausstattung übliche Typen der Taufbecken in dem ländlichen Milieu überschritten hat. Das Taufbecken wurde wahrscheinlich ursprünglich für einen bedeutenden Bau in der geographisch nahen Umgebung bestimmt und in Křešín wurde es erst sekundär platziert. Als eine logische Möglichkeit zeigt sich das nahe Prämonstratenser Kloster in Želiv/Seelau, das im zweiten Viertel des 13. Jahrhunderts ein baulich bedeutender romanischer Komplex war, beziehungsweise des Klosters der Prämonstratenserinnen in Louňovice/Launowitz unter dem Blaník.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Křešín/Kreschin, Bz. Pelhřimov/Pilgrims, ein Fragment des Taufbeckens, ein Teil des oberen Teiles mit dem Dekor. Foto J. Varhaník 2020.

Abb. 2: Křešín, Bz. Pelhřimov, ein Fragment des Taufbeckens, der obere Teil des Randes. Foto J. Varhaník 2020.

Abb. 3: Velehrad/Welehrad, Bz. Uherské Hradiště/Ungarisch-Hradisch, Lapidarium, ein Fragment des Deckbodens. Foto P. Kroupa

Abb. 4: Tišnov/Tischowitz, Bz. Brno/Brünn- Provinz, ein Detail des Pflanzendekors der Archivolte des westlichen Portals der Klosterkirche. Foto P. Kroupa

Übersetzung J. Kroupová

AUTENTICKÉ VÝPLNĚ STAVEBNÍCH OTVORŮ V ROUBENÝCH STAVBÁCH NA PŘÍKLADECH Z PLZEŇSKA A KLATOVSKA

STANISLAV PLEŠMÍD – KAREL FOUD

Doors and Windows as Style Joinery Elements of the Log Buildings in the Plzeň Region

Numerous log buildings – houses, granaries, cowsheds, storerooms, barns, and others – enriched the collection of historical vernacular buildings in western Bohemia. They are found in the north and south of the Plzeň Region and the city of Plzeň as well as in the Rokycany, Klatovy, and Domažlice regions. They are made of carefully hewed beams and logs, left without plaster or chinked with clay. Many of them are very old, mostly from the second half of the 18th and first half of the 19th century. Some are of exceptional historical quality, many times being the last representatives of common farming buildings in the past. In addition to doors, style windows attract one's attention; they are single or double and sometimes equipped with original fittings.

There are relatively few documented style joinery elements in the vernacular environment of the Plzeň Region; the overwhelming majority of them vanish without being discovered and studied, in detail or briefly. The authors of this study seek to date the joinery elements also with the help of dendrochronology.

Key words: Vernacular architecture – log buildings – historical fillings of building openings – windows – door – purposefulness and artistic expression

Roubené stavby, domy, chlěvy, komory, stodoly nebo sýpky jsou neodmyslitelnou součástí historického domovního fondu Plzeňska či Klatovska. Mnohé z nich si uchovávaly historické slohové dveře nebo okna. K nejstarším dokumentovaným truhlářským prvkům patří točnicové dveře roubené sýpky z usedlosti čp. 12 v Třebýjnci (okres Klatovy), pocházející z let 1721–1722. V usedlosti čp. 21 v Malinci (okres Plzeň-jih) stojí roubená sýpka s druhotně přisazenou komorou pocházející z let 1810 až 1813. Stavba je vybavena svlakovými dveřmi s ozdobně skládaným pokryvem lícové strany. Roubené stavení usedlosti čp. 2 v Kavrlíku u Kašperských Hor (okres Klatovy) vzniklo v letech 1785 až 1786. Objekt je opatřen okny zhotovenými na přelomu 19. a 20. století až v období 1. třetiny 20. století. Ve stavení čp. 16 v Lisově na jižním Plzeňsku byla dokumentována zdobená svlaková okenice. Průzkum a dokumentace historických oken a dveří patří k důležitým pramenům poznání vývoje památek. Zároveň se jedná o zachycení informací o těch částech staveb, které nejrychleji podléhají opotřebení a také jsou nejčastěji vyměňovány.

Klíčová slova: lidová architektura – roubené stavby – autentické výplně stavebních otvorů – dveře – dveřní zámky – výzdoba dveří a dřevěného ostění – okna – okenní kování – dřevěné okenice

Roubené stavby mají v historickém domovním fondu venkova v oblasti Plzeňského kraje nezastupitelné místo. Obytná stavení, stodoly, chlěvy, komory, kolny a sýpky zde byly budované především z hraněných trámů. Jak dokládají dochované stavby datované pomocí dendro-

Obr. 1: Třebýcinka (okres Klatovy) – sýpka u čp. 12, pohled od severozápadu, stav v září 2016 (všechny snímky, zaměření a kresby S. Plešmíd).

chronologie, nalézaly se roubené stavby ve výbavě sel-
ských dvorů z oblasti zkoumaného regionu nejméně od
16. století. Příkladem za všechny je již od 80. let 20. století
známé roubené stavení čp. 2 z Lučice u Chudenic (okres
Klatovy), kladené vznikem do roku 1556.¹⁾ Tato v mnoha
směrech unikátní stavba se paradoxně, na rozdíl od ji-
ných roubených staveb, bohužel již nemůže prezentovat
dochováním dobových truhlářských prvků. Slohová ok-
na a dveře jako výplně stavebních otvorů jsou nedílnou
součástí staveb, umocňují jejich památkové a architekto-
nické kvality a zvyšují jejich vypovídací hodnotu. Jde ale
zároveň o stavební prvky, které rychleji než cokoli jiného
podléhají zkáze, např. díky klimatickým vlivům nebo
v důsledku mechanického opotřebení. Jsou také nejsná-
ze vyměnitelným prvkem, a proto jejich vzhled ovlivňují
módní i technologické trendy v architektuře a stavebnictví
obecně, prostředí venkova nevyjímaje. O to cennější pak
jsou příklady přežívání autentických truhlářských prvků
v roubených stavbách, které se podařilo časově zařadit
díky dendrochronologickému datování.

Příkladem dokumentace z památkového hlediska cen-
né historické truhlářské výplně stavebního otvoru mohou
být dveře roubené sýpky, pocházející ze dvora čp. 12 v ob-
ci Třebýcinka (okres Klatovy).²⁾ Sýpka zde stojí napro-
ti vstupu do obytného stavení. Jedná se o regionálně typic-
kou zemědělskou stavbu sroubenou z hraněných trámů
a opatřenou roubenou klenbou, na kterou dosedala pů-
vodně lehká střecha (došky), kterou nahradily keramické
tašky. Roubení je z vnější strany opatřeno vrstvou hliněné
obílené omítky, v interiéru jsou hliněnou omítkou vyma-
zány pouze spáry. Na sýpku navazuje otevřený dřevník
trámové konstrukce. V minulosti byl ještě před volným
štíťovým průčelím drobný přístavek. Sýpka dnes slouží
ke skladovacím účelům. Otisk mapy stabilního katastru
zachycuje usedlost v odlišném půdorysném složení. Před-
mětná sýpka se s největší pravděpodobností dříve nachá-

zela několik metrů západním
směrem. Podle ústního sdělení
majitele sýpka nestojí na původ-
ním místě a do současné pozice
byla přemístěna. Tuto informa-
ci rovněž potvrzuje „provizorní“
založení stavby bez podezdívky.
K přemístění stavby patrně do-
šlo z důvodu nové výstavby sou-
sední usedlosti. Mohlo se tak
stát asi někdy v druhé polovině
19. století, neboť na katastrál-
ní mapě z r. 1897 již sousední
usedlost stojí a sýpka je na ny-
nějším místě.

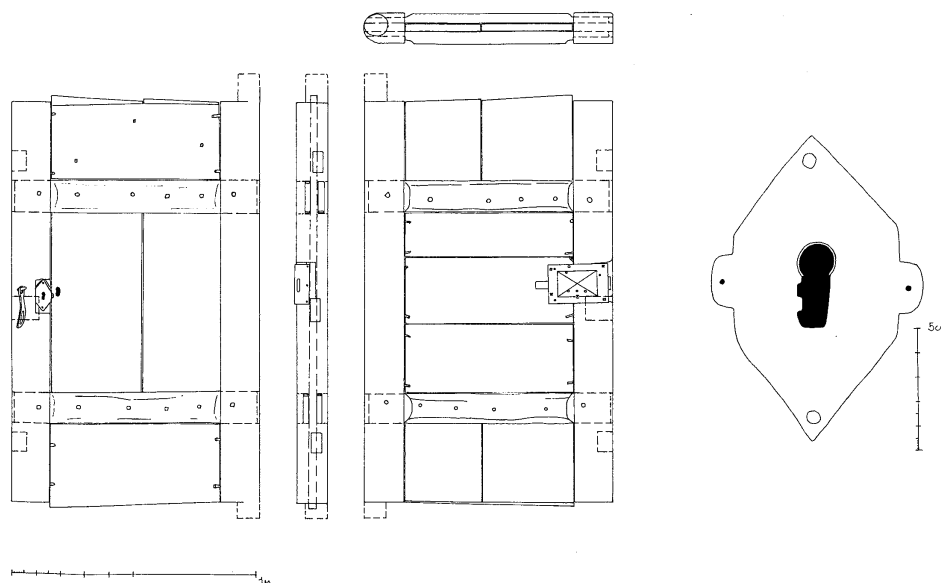
Při vstupu do objektu se
dochovaly jednokřídlé dřevě-
né točnicové dveře. Konstruk-
ce křídla je tvořena masivním
rámem složeným ze dvou svis-
lých bočních trámů spojených
dvěma dvojíty příčníky (kon-
strukce typu „H s dvojicí „pří-
ček“). Spoje jištěné dřevěným
kolíkem jsou zde tvořené hlubo-

kým čepem, na výšku obdélný otvor prochází celou šířkou
profilu bočních trámů. Příčníky cca 5 × 14 cm se zužují
segmentovým probráním čelní strany v dlouhý čep. Levý
boční svislý trám (při pohledu na rub) plní funkci točnice,

Obr. 2: Třebýcinka – sýpka u čp. 12, lící strana točnicových dveří a ostění
omazané hliněnou omítkou, pohled od severozápadu, stav v září 2016.

jeho vnější strana je zaoblená a přechází v zúžený kruhový průřez zapadající do kotvících prvků (viz níže). Dvojitě vodorovné příčníky mezi sebou svírají dvě svisle kladené fošny na sraz. Spojení příčníků se svislými trámy dvevního křídla zajišťují čtyři dřevěné kolíky procházející celou šířkou profilu – tvořeného vnějším příčníkem, svislými fošnami a vnitřním příčníkem. Na lící straně bylo dvevní křídlo ještě zesíleno v horním a spodním poli přidáním široké fošny, která je přichycena kovanými hřebíky, zaraženými kolmo ke svislým fošnám a šikmo ze stran do bočních svislých trámů. V levém svislém trámu je vysekána drážka, do které je vsazen klíčový štítek z prostého

Obr. 3: Třebýcinka – sýpka u čp. 12, výkresová dokumentace, pohledy na dvevní křídlo 1:10 a detail klíčového štítku 1:1, 2016.

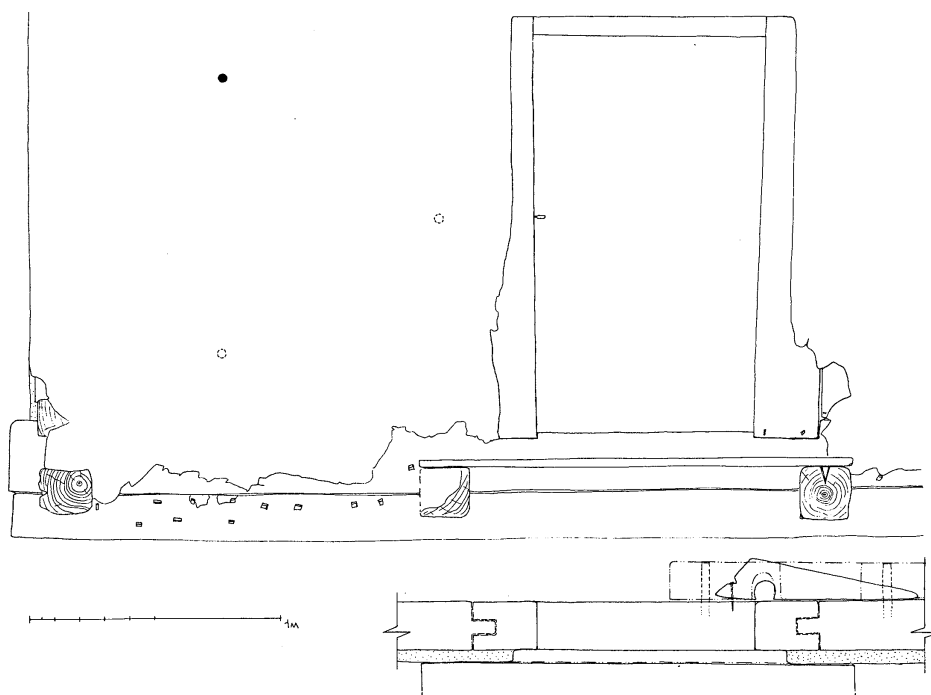
tepaného plechu ve tvaru na výšku protáhlého šestiúhelníku se zaoblenými bočními vrcholy a bočními stranami protaženými do odsazených půloválů. Vpravo je ještě jeden klíčový otvor. Na rubové straně je zesílení stejně přichycenými fošnami provedeno jako na lici ve středním poli. Sestává ze tří fošen. Na volné boční straně pravého (při pohledu z interiéru) svislého trámu jsou tři pravoúhlé kapsy, do nichž zapadaly konce dřevěných ozubených závor. Dále jsou zde vidět čela otvorů pro čepy příčníků. Zúžené kruhové profily konců točnicového trámu zapadají do dřevěných prvků přichycených k nadpražnímu a prahovému trámu. Spodní prvek, půdorysně cca ve tvaru protáhlého tupouhlého trojúhelníku, s otvorem pro točnici ve tvaru písmene „U“, je přichycený k prahovému trámu kovaným hřebem. Horní prvek je tvořený trámem přisazeným z boku k nadpražnímu trámu s pravoúhlým zádlabem v místě stropnice a s otvorem pro točnici ve tvaru písmene „C“. Horní prvek je k nadpražnímu trámu přichycen třemi dřevěnými kolíky. Vpravo od dveří (při pohledu z interiéru) je na roubené stěně pozůstatek původního uzavíracího mechanismu, který tvořily tři dlouhé dřevěné ozubené závory. Ty byly zvenku stavby posouvány pomocí hákového klíče, přičemž konce těchto závor zapadaly do kapes provedených přímo v boční straně trámu tvořícího konstrukci křídla. Na místě se dochovala pouze spodní závora, na výšku obdélného průřezu, s kónickým koncem. Posunovala se ve dvou kovaných okách zaražených přímo do roubené stěny. Na horní straně profilu je v místě pod kruhovým otvorem pro hákový

klíč provedeno ozubení, s jehož pomocí bylo možno závorou posunovat hákovým klíčem, prostrčeným otvorem ve stěně. Stejně řešená byla i horní závora. Lze tak usuzovat z umístění kruhového otvoru pro hákový klíč, kovaného oka na stojce ostění, stopy po druhém kovaném oku a dle kapsy v bočním svislém trámu konstrukce dvevního křídla. Střední závora byla stejného typu, ale dle umístění kruhového otvoru byla výrazně kratší. Při koutu místnosti je ještě k západní stěně kovanými hřebíky přichycen sekundárně vytvořen ze závor. V jednom z otvorů je zde zasunuté torzo hákového klíče. Z exteriéru je vidět pouze horní otvor pro klíč, spodní dva byly zaslepeny při pozdějších opravách hliněné omítky.

Stavba a výplň dvevního otvoru jako celek působí značně archaickým dojmem. Dřevo použité na výstavbu

Obr. 4: Třebýcinka – sýpka u čp. 12, pohled na rub dveří, vpravo pozůstatky trojitě dřevěné závor, stav v září 2016.

Obr. 5: Třebýcinka – sýpka u čp. 12, výkresová dokumentace, pohled na lícni stranu ostění a půdorys 1:10, 2016.

sýpky bylo smýceno v období let 1721–1722.³⁾ Na základě znalosti jiných obdobných staveb v regionu, díky archaické konstrukci dveřního křídla a situace v jeho okolí se lze domnívat, že výplň vstupního otvoru je původní součástí zkoumaného objektu. Pozdější úpravy se omezily pouze na změnu uzavíracího mechanismu, a možná na zesílení křídla přidáním fošen. Točnicové dveře sýpky v Třebýcince čp. 12 jsou dnes již poměrně vzácně dochovaným příkladem konstrukce s kořeny sahajícími do středověkého období. Konstrukčně jde o dveře předcházející dveřím svlakového typu. V roce 2017 byl objekt rozebrán a prozatím uložen v depozitáři Muzea Dr. Hostaše v Klatovech. Předpokládá se, že bude znovu vystaven v Expozici lidové architektury v Chanovicích na Horažďovicích.

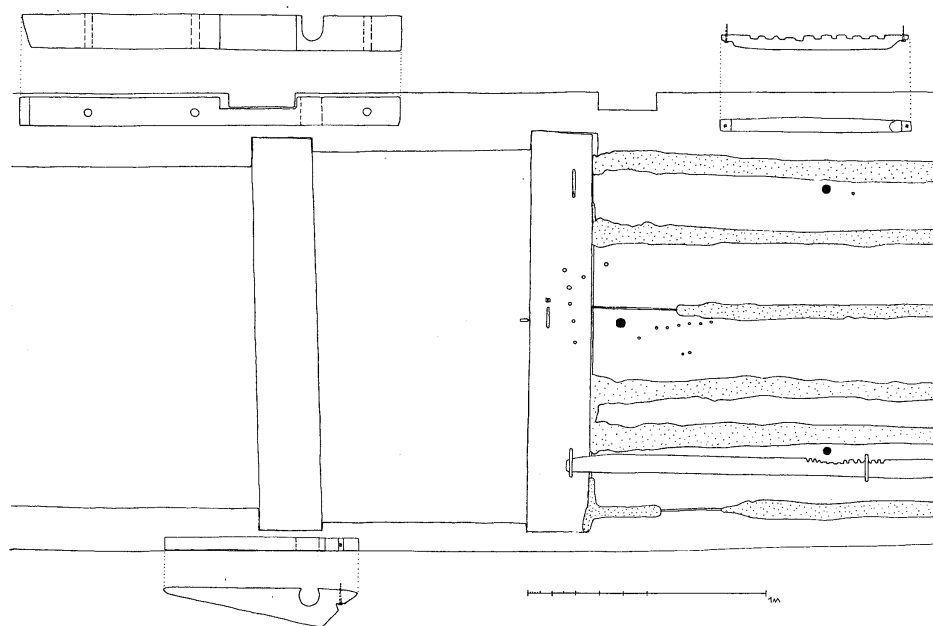
Dvouvrstvé svlakové dveře s lícovou stranou tvořenou hraněnými klasovitě kladenými prkny představují tradiční výbavu objektů, obytných i hospodářských, napříč několika stavebními slohy, počínaje renesancí a konče klasicismem. Objevují se na vrchnostenských i měšťanských stavbách, setkat s nimi se lze i v prostředí lidového stavitelství. Příkladem takového slohového truhlářského prvku jsou dveře roubené sýpky selské usedlosti čp. 21 v obci Malinec na jižním Plzeňsku. Usedlost sestávala z obytného stavení, stodoly a předmětné sýpky. Objekt je zástupcem regionálně typické hospodářské budovy, která se v různých obměnách a stáří vyskytuje v celé řadě oblastí jihozápadních Čech. Jedná se o malou roubenou stavbu s roubenou klenbou, opatřenou bílenými hliněnými omítkami. Půdorys má obdélný, podélnou osou orientovaný ve směru V – Z. Střecha je sedlová, krytá betonovými drážkovými taškami. Z „původní“ usedlosti zůstala stát pouze sýpka. Stodola uzavírající dvůr je patrně mladšího původu (pravděpodobně první polovina 20. století). Staré obytné stavení bylo zbořeno, stávající obytný dům stojí v místě jeho předpokládané chlévní (resp. hospodářské) části. Původní obytný dům mívá štítové průčelí založe-

né v ose se štítovým průčelím sýpky. V této situaci usedlost zachytil (v celém rozsahu jako spalnou) císařský povinný otisk mapy stabilního katastru z roku 1837. Ve stejném složení zachycuje usedlost i katastrální mapa z roku 1897. Mapa stabilního katastru zachytila objekt sýpky ve stávající půdorysné stopě. Objekt byl vyhodnocen jako požárně nebezpečný, tedy spalný. Ze situace na místě plyne, že západní komora, která je přístupná vlastním vstupem ze severu, byla k sýpce připojena dodatečně. Tesařské ostění vstupu komory na sraz přiléhá k tesařsky vázanému nároží sýpky. Ta se od komory odlišuje průřezem a profilací zhlaví stropnic, na jejichž horní straně jsou stopy po předešlé střešní konstrukci (volné čepy pro okapní vaznici). Obě části

jsou dnes pod společnou sedlovou střechou. Nad roubenou klenbou sýpky je hřebenová vaznice nesená krátkými sloupky čepovanými do trámů ve vrcholu klenby. Na původní hřebenové vaznici je položena nová delší hřebenová vaznice nesoucí tesařské krokve tvořící konstrukci stávající střechy. Fasáda je jednotná, omítky jsou převážně hliněné, jen místy chybí, na západním štítovém průčelí, na severním průčelí komory a místy v patních partiích byla použita vápenocementová malta. Omítky prošly opakovanou opravou a nesou souvrství barevných vápenných nátěrů. Skladba omítek je velmi pozoruhodná a zasluhovala by podrobnější vyhodnocení četných nálezových situací. Ty na straně přistavěné komory můžou snad i naznačovat, že omazání hlínou bylo provedeno až po postavení komory, případně byla hliněným lepencem krytá pouze klenba. Obecně platí, že spodní vrstvy tvoří mimořádně kvalitní hliněná omítka (velmi dobře, bez pozdějších vrstev a nátěrů, je dochována v podkroví komory, naopak v přízemí je oličena vápnem), natažená na roubené stěny bez pomoci kuličkové armatury (ta byla použita pouze ve spárách). Další (mladší) vrstvy hliněné omítky již nejsou tak kvalitní a mají vyšší podíl hrubšího kameniva. Vrchní vrstva je místy tence přestukována a opatřena souvrstvím vápenných nátěrů. V neposlední řadě se sýpka od komory odlišuje vstupními dveřmi.⁴⁾ Oba prvky jsou sice stejného konstrukčního typu a „slohově“ shodné, odlišují se však zejména skladbou pokryvu. Dveře sýpky jsou masivnější a mají více stop po starších uzavíracích mechanismech. Další odlišnosti lze vidět v detailech, např.: profilaci pokryvu, zdobení hlav hřebů dveří sýpky, u zdobného motivu na petlicích atd. V detailu odlišný je i dekorativní motiv v nadpraží vstupních otvorů.

Ve střední ose severního průčelí sýpky je vstupní otvor s tesařským ostěním, ve kterém jsou osazeny jednokřídlé dřevěné svlakové dvouvrstvé dveře s vnějšími pásovými kovanými závěsy, vsazené do polodrážky na vnitřní stra-

ně ostění. Konstrukce křídla je tvořena třemi masivními prkny spojenými na polodrážky, ztuženými na rubové straně dvěma dřevěnými svlakem (přes celou šířku křídla) zapuštěnými do lichoběžníkové drážky. Svlačky jsou zdobeny profilací volných hran s okosením a zaoblením. Nad spodním svlakem a pod horním svlakem je po jednom kovaném vnějším pásovém závěsu s listovým koncem. Závěsy jsou ke křídlu uchyceny pomocí kovaných hřebů. Závěsné háky jsou prosté, zaražené do stojky ostění – zahnuté konce hřebů jsou vidět na exteriérové straně stojky. Při okraji křídla je vždy jeden hřeb s nepravidelnou čtvercovou hlavou viditelnou na lící straně křídla. Na rubové straně je dochován velmi prostý zapuštěný kovový krabicový zámek. Vlevo od zámku jsou vidět stopy po starším uzavíracím mechanismu (pravděpodobně dva typy). Jedná se o mělký obdélný zádlab – v prodloužení stávajícího zámku a v něm ještě hlubší obloukový zádlab, související patrně s původním uzavíráním. V minulosti jej nahradil nějaký polozapuštěný krabicový zámek, který byl ještě později nahrazen stávajícím zapuštěným zámkem. Závorka stávajícího zámku zapadá do kovaného oka zaraženého do stojky ostění. V okolí oka se nachází zalomený kus železa, patrně jde o fragment staršího oka pro závorku zámku. V ostění nad úrovní zámku je kruhový otvor (z exteriéru zaslepený), který může poukazovat na existenci zrušeného (odstraněného) archaického zavírání vnitřní dřevěnou ozubenou závorou. Tento nenápadný otvor zřejmě souvisí s nejstarším způsobem uzavírání. Na dveřích jsou patrné až čtyři různé fáze a způsoby zamykání. Vedle stávajícího zámku jsou přibity dva kusy tenkého plechu nejasného účelu. Na rubové straně jsou vidět zahnuté konce kovaných hřebů, jejichž zaoblené hlavy vytvářejí rastr na lící straně. Pod spodním svlakem, cca ve středu křídla, byl (patrně sekundárně) zřízen kruhový průlez pro kočku. Lící strana křídla je zdobena skládaným pokryvem v obvodovém orámování, předěleném v polovině výšky příčlí na dvě cca čtvercová pole. V polích jsou klasovitě skládané krycí prvky s jemnou profilací volných hran, přichycené ke konstrukci křídla kovanými hřebi se zaoblenou hlavou, vytvářející pravidelný rastr. Obvodový rám je místy přichycen pomocí prostých kovaných hřebů, středová příčle je při krajích jištěna zahnutými kovanými hřebi. Zaoblené hlavy hřebů jsou zdobeny raženou hvězdičkou. Podobného razidla bylo využíváno na zdobení nářadí, např. tesařských seker. Vlevo od příčle je na obvodovém rámu hladký klíčový štítek provedený z plechu, přichycený novodobými hřebi. Ve spodní části má klíčový štítek obdélný tvar s odsazenou segmentovou stranou. Na horní straně vrcholí kruhem s otvorem pro kliku, která však zcela chybí, a není pro ni ani otvor v křídle. Pravděpodobně

Obr. 6: Třebýčinka – sýpka u čp. 12, výkresová dokumentace, pohled na rubovou stranu ostění s pozůstatky trojitě dřevěné závor, 2016.

se jedná o druhotně užitý klíčový štítek, pocházející asi z nějakých klasicistních dveří. Vlevo od klíčového štítku je zaraženo ještě kovové očko, ve kterém je pěkná kovaná zdobená petlice, zapadající do kovového očka zaraženého do boční strany stojky ostění. Ostění otvoru je typické tesařské, prahový a nadprahní trám je průběžný (součást roubené stěny), svislé stojky jsou čepované a pravděpodobně opatřené boční svislou středovou drážkou, do které jsou pomocí čepů zapojeny trámy roubené stěny. Na interiérové straně křídla zapadá do polodrážky. Nadprahní trám je na vnější volné hraně zdobený profilací, vytvořenou charakteristickými okosy a vrypy. Na levé stojce nad úrovní oka pro petličku je vidět zaslepený kruhový otvor. K ostění je na exteriérové straně dotažena vrstva hliněné omítky se souvrstvím vápenných nátěrů, samotné ostění je taktéž natřeno vápnem. Na dveřích i fasádě je vidět barevný vývoj od přirozeného hliněného povrchu, přes líčení vápnem, a červeného zvýrazňování ostění a červených nátěrů dveří atd.

V severním průčelí komory, při nároží sýpky, je vstupní otvor s tesařským ostěním, ve kterém jsou osazeny jednokřídlé dřevěné svlačkové dvouvrstvé dveře s vnějšími pásovými kovanými závěsy, vsazené do polodrážky na vnitřní straně ostění. Konstrukce křídla je tvořena třemi masivními prkny spojenými na polodrážku, ztuženými na rubové straně dvěma dřevěnými svlačky s profilací okosením a zaoblením, zapuštěnými do lichoběžníkové drážky. Konce svlačků na volné straně křídla jsou odsazeny od jeho okraje (na rozdíl od dveří sýpky), ale zářezy (pilkou svlačkovkou) pokračují až k okraji křídla. Nad spodním svlakem a pod horním svlakem je po jednom kovaném vnějším pásovém závěsu s listovým koncem a se zbytky černé kovářské barvy. Závěsy jsou ke křídlu uchyceny pomocí kovaných hřebů. Při okraji křídla je vždy jeden svorník s čtvercovou matkou na rubové straně a nepravidelnou čtvercovou hlavou viditelnou na lící straně. Závěsné háky jsou prosté, zaražené do stojky ostění. Na rubové straně

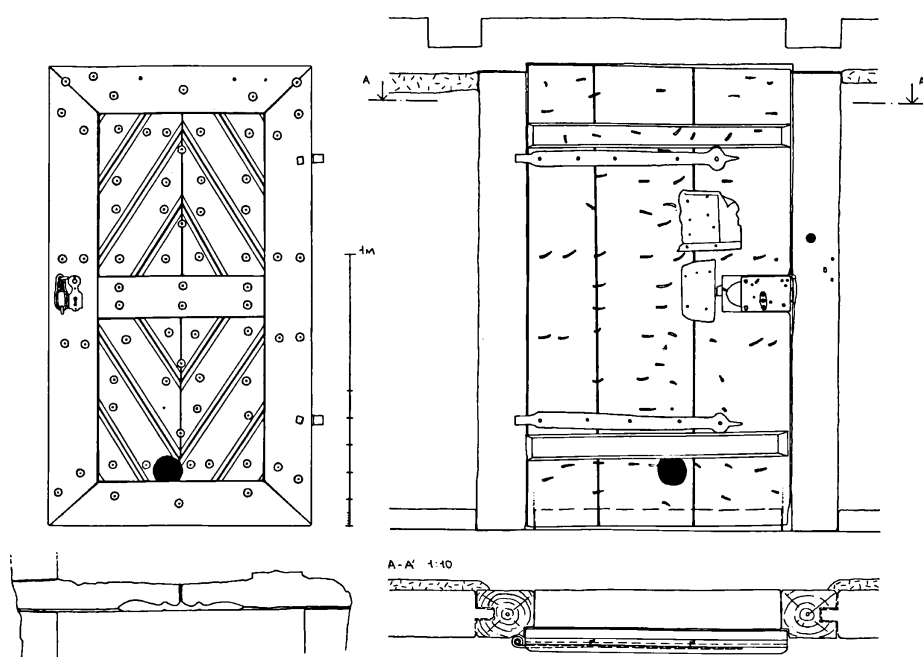
Obr. 7: Malinec (okres Plzeň-jih) – sýpka u čp. 21, pohled od severovýchodu, stav v červenci 2018.

profilací vytvořenou charakteristickými okosy a vrypy. K levé stojce je dotažena vápeno-cementová omítka nahozená na rákos. Samotné ostění je pokryto souvrstvím vápenných nátěrů. Na dveřích i fasádě je vidět barevný vývoj.

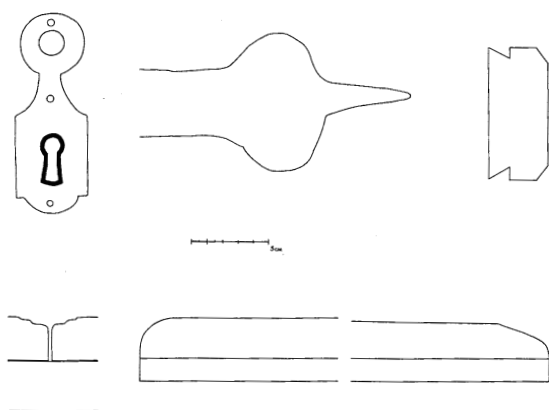
Oba dokumentované truhlářské prvky ze sýpky dvora čp. 21 v obci Malinec (okres Plzeň-jih) představují tradiční historickou výplň otvoru, charakteristickou pro období pozdního baroka. Výstavba objektu spadá dle dendrochronologického datování konstrukčních prvků do počátku 19. století (smýcení kmenů, ze kterých byly vyrobeny konstrukční prvky, bylo datováno do let 1810–1811, 1812–1813).⁵⁾ Některé nálezy ve stavbě však poukazují na to, že komora byla

jsou fragmenty otisku nějakého nezapuštěného zámku. Pod ním je polygonální matkou uchyceno očko pro petlici. Dveře tak mají zachovány dva způsoby uzavírání. Na rubové straně jsou místy vidět zahnuté konce kovaných hřebů, jejichž zaoblené hlavy vytváří na lici pravidelný rastr. Lící strana je opatřena ozdobným povlakem, složeným v obvodovém orámování, předěleném v polovině výšky příčlí na dvě cca čtvercová pole. V polích jsou klasovitě (do kosočtverce) skládané krycí prvky s jemnou profilací volných hran, přichycené ke konstrukci křídla pomocí kovaných hřebů se zaoblenou hlavou. Na obvodovém rámu, vlevo od příčle (v úrovni její horní hrany) je klíčový otvor bývalého nezapuštěného krabicového zámku. Vlevo od klíčového štítku je protaženo kovové očko, ve kterém je kovaná petlice, podobně kovářsky zdobená jako u dveří do sýpky. Petlice zapadá otvorem do kovového očka zaraženého do boční strany stojky ostění, nad okem jsou vidět ve stojce ještě otvory po jiném oku. Ostění otvoru je typické tesařské, prahový a nadpražní trám je průběžný (součást roubené stěny). Svislé stojky jsou čepované. Levá stojka je s roubenou stěnou komory spojena svislou středovou drážkou, do které jsou zapojeny trámy roubené stěny pomocí čepů. Pravá stojka je přiložena k nároží sýpky na sraz s jištěním pomocí kramle. Nadpražní trám na vnější volné hraně je zdobený

k sýpce připojena dodatečně (pravděpodobně se tak stalo asi velmi brzy po postavení sýpky).⁶⁾ Tento předpoklad nepřímo podporuje také řada odlišností i u samotných dveří, zejména masivnější a o něco poctivější řemeslné zpracování dveří sýpky. Zmínit je třeba také absenci zdobení oblých hlav hřebů u dveří komory, dále stejně provedené, ale odlišné zdobení petlice a nadpraží ostění, a zejména menší počet stop po starších uzavíracích mechanismech na dveřích komory. Pro oba prvky je charakteristická svlačková dvouvrstvá konstrukce, vnější pásové kované závěsy (shodné) a ozdobně skládaný povlak, který se však liší ve

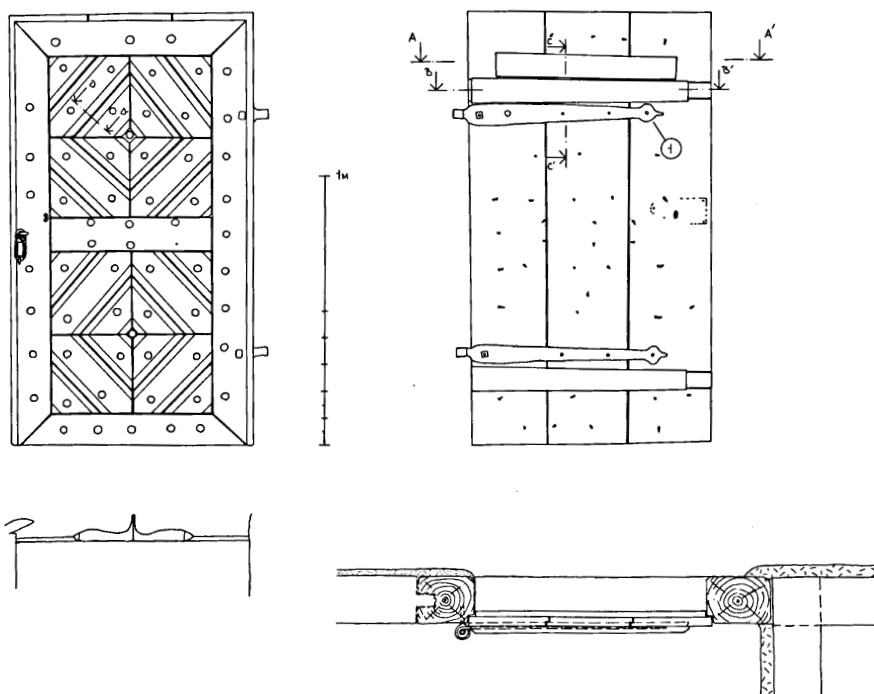
Obr. 8: Malinec – sýpka u čp. 21, výkresová dokumentace svlačkových dveří sýpky, pohledy a půdorys 1:10, 2018.

Obr. 9: Malinec – sýpka u čp. 21, výkresová dokumentace svlakových dveří sýpky, detaily 1:1, 2018.

Obr. 10: Malinec – sýpka u čp. 21, dveře sýpky, detail kované petlice, klíčového štítku a zdobených hlav hřebů, stav v červenci 2018.

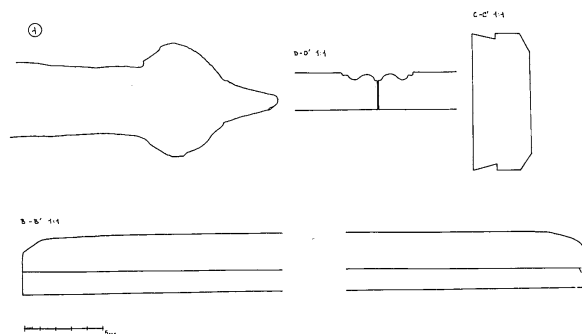
Obr. 11: Malinec – sýpka u čp. 21, výkresová dokumentace svlakových dveří komory, pohledy a půdorys 1:10, 2018.

skladbě a užití profilaci volných hran. Oba prvky lze typologicky zařadit do průběhu druhé poloviny 18. století a první poloviny 19. století.

Pozvolná likvidace, popř. modernizace dochovaného historického domovního fondu přináší ve zvýšené míře zánik slohovým oknům. Zatímco ještě v 90. letech 20. století nebyl problém nalézt v prostředí historických staveb okna zhotovená v období poslední třetiny 19. století nebo během 1. třetiny až poloviny 20. století, stává se z nich v současnosti pozvolna úzkoprofilový stavební prvek. Jen v omezené míře jsme svědky jejich záchrany a obnovy formou repase, naopak převládá jejich fyzická likvidace a nahrazení mnohdy místu i stavbě nepřiměřenými prvky, velmi často zhotovenými i z plastových profilů. Je smutným faktem, že historická okna většinou zanikají, aniž by proběhla jejich dokumentace, obecná (např. jen fotodo-

kumentace) i podrobná (zaměření, popis, fotodokumentace). Příkladem průzkumu a dokumentace historických oken jako slohových truhlářských prvků v roubené stavbě je stavení čp. 2 v osadě Kavrlík u Kašperských Hor (okres Klatovy). Kmeny, z nichž byly zhotoveny konstrukční prvky (roubení a krov), byly dle dendrochronologického datování smýceny v letech 1785 až 1786.⁷⁾ Na objektu lze sledovat druhotné stavební zásahy, realizované zejména ve druhé polovině 19. století (v souvislosti s přestavbou chlévní části domu, výplně otvorů apod.) a na počátku 20. století (okno v přístěnku, fasáda a pravděpodobně též úpravy zastropení a otopného zařízení). V obytném stavení se nachází tři základní typy okenních výplní. Patří mezi ně i vnitřní okno dvojitého okna osazeného v okenním otvoru

světnice, ve druhé ose od severu v jihovýchodním průčelí

Obr. 12: Malinec – sýpka u čp. 21, výkresová dokumentace svlakových dveří komory, detaily 1:1, 2018.

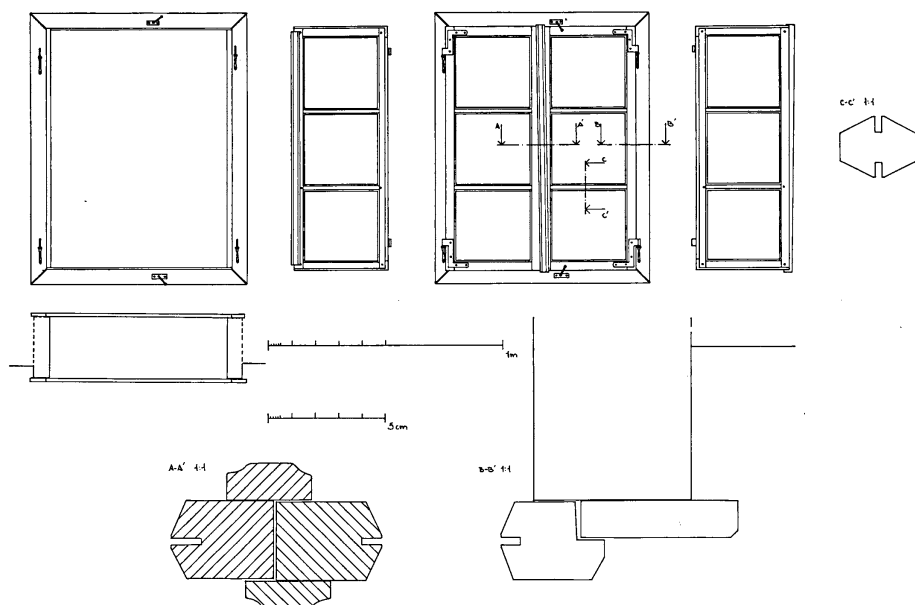
chalupy.⁸⁾ Jedná se o dřevěné dvoukřídlé šestitabulkové okno, osazené na vnitřní straně okenního otvoru, v líci roubené stěny. Vnější okno je jiného typu (dvoukřídlé, s ventilačním křídlem a poutcem), a je osazené v líci roubené stěny. Okenní rám tvořící zároveň špaletu okna je vytvořen masivními dřevěnými hranoly obdélného průřezu (patrně spoj s roubením), v čele krytými prkny tvořícími orámování okna, ke kterému byla dotažena omítka. Do prken tvořících orámování otvoru jsou zakotveny vnější závěsy tvořené dvoudílným kovaným hákem se zaoblenou opěrkou jištěnou ve spodní části hřebem. Okenní křídla jsou členěna příčlemi do tabulek (každé do tří). Styk okenních křídel bez polodrážky je oboustranně krytý klapačkou s vyžlabením volných svislých hran. Vnitřní klapačka je na pravém křídle, vnější na levém. Křídla mají vnější prosté rohovníkové závěsy. Zavírání umožňuje dvojice prostých jednoramenných obrtlíků (přichycených vruty), přitahujících k rámu pravé okenní křídlo. Okna jsou zasklena do drážky bez použití tmelu. Truhlářské spoje jsou jištěny dřevěnými kolíčky.

Dalším oknem dokumentovaným ve stavení čp. 2 v osadě Kavrlík u Kašperských Hor je vnější okno této dvojitého okna.⁹⁾ Jedná se o dřevěné dvoukřídlé okno s poutcem a výklopným ventilačním křídlem, osazené na vnější straně okenního otvoru, v líci roubené stěny. Poutec je pevný, umístěný cca v horní třetině „rámu“, s profila-

Obr. 13: Kavrlík (okres Klatovy) – usedlost čp. 2, obytné stavení, pohled od východu, stav v dubnu 2012.

ci na vnitřní straně. Okenní křídla jsou nečleněná. Styk okenních křídel bez polodrážky je oboustranně krytý klapačkou s vyžlabením volných svislých hran. Vnitřní klapačka je na pravém křídle, vnější na levém. Křídla mají vnější prosté rohovníkové závěsy a prosté rohovníkové kování. Zavírání křídel je zajištěno pouze jedním prostým jednoramenným obrtlíkem umístěným na vnitřní horní straně levého okenního křídla, které přitahuje k vodorovnému pevnému poutci. Výklopné ventilační křídlo obdélného podélného tvaru je členěno jednou svislou příčlí na dvě poloviny. Závěsné háky (stejněho typu jako u spodních křídel) jsou umístěny na horní vodorovné straně obložení tesařského ostění. Na vnější straně křídla ventilačky jsou rohovníkové kování a závěsy (na horní straně). Pozoruhodná je protisměrná orientace závěsných háků, která předpokládá prvotní osazení rámu ventilačky na jeden rohovníkový závěs, a pak teprve upevnění druhého rohovníkového kování na rám ventilačního křídla. Zavírání tohoto křídla bylo zajištěno pouze jedním prostým jednoramenným obrtlíkem umístěným na vnitřní spodní straně křídla, které přitahuje k vodorovnému pevnému poutci. Zasklení do drážky je bez použití tmelu. Truhlářské spoje jsou jištěny dřevěnými kolíčky. U výše popsaných výplní lze sledovat ar-

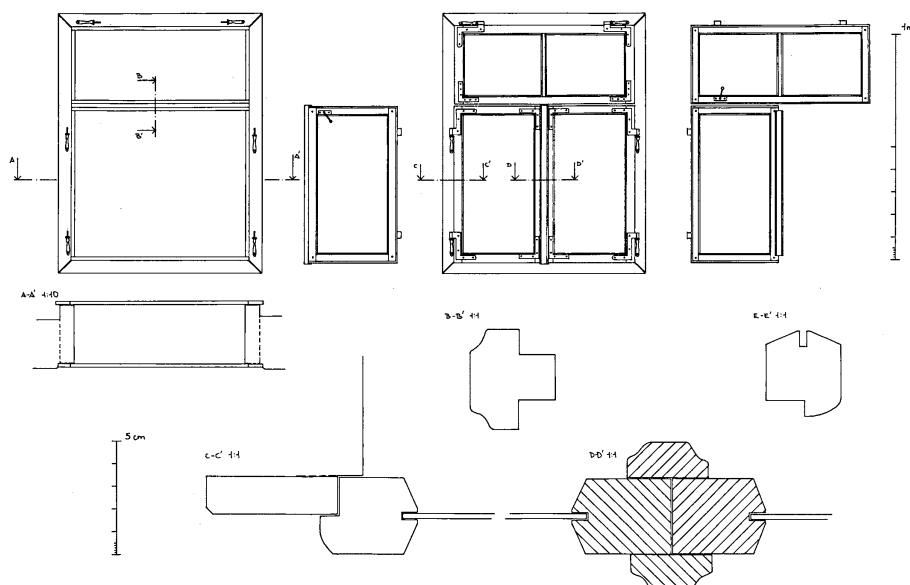

Obr. 14: Kavrlík – usedlost čp. 2, výkresová dokumentace vnitřního okna střední osy štítového průčelí, 2012.

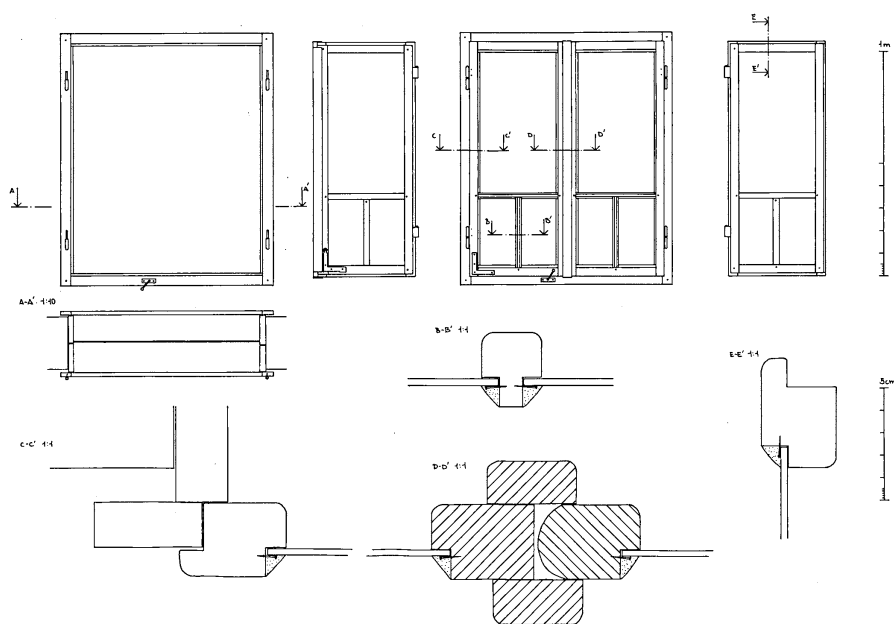
chaismy, např. zasklení do středové drážky bez použití tmelu a užití vnějšího rohovníkového kování. Výplně však zřejmě pocházejí až z konce 19. nebo počátku 20. století a dokládají přežívání starších řemeslných zvyklostí.

Prozatím posledním truhlářským prvkem dokumentovaným ve stavení čp. 2 v osadě Kavrlík u Kašperských Hor je okno osazené v okenním otvoru přístěnku, v první ose od severu v jihovýchodním průčelí chalupy.¹⁰⁾ Jedná se o dřevěné dvojité dvoukřídle, ven a dovnitř otevíravé okno. Výkresová dokumentace zde byla provedena pouze u vnitřního okna, neboť vnější je co do profilů vlysů a konstrukčního řešení shodné, pouze zrcadlově obrácené. Rám okna je tvořen pouze prkny tvořícími obložení bočních stran okenního otvoru (špalety) a na něj kolmým odsazeným obložním, ke kterému byla dotažena omítka. Okenní křídla jsou členěna vodorovnou příčí ve spodní třetině. Takto vytvořené pravoúhlé pole (na výšku mírně obdélné) je rozděleno v každém křídle ještě jednou svislou příčí na dvě poloviny (na výšku obdélné tabulky). Styk okenních křídél je oboustranně krytý klapáčkami (přichycenými k vlysu vruty). Obě jsou umístěny na levém křídle. Styk svislých vlysů obou křídél je zcela nevhodný. Spíše výjimečně bylo někdy u dvoukřídlových oken používáno řešení, při kterém zapadá obloun svislého vlysu jednoho křídla do výžlabku ve svislém vlysu druhého křídla.

Zde však výžlabek chybí. Na vnitřní straně levého křídla je vlevo dole osazeno prosté rohovníkové kování. Na vnější straně je dole u klapáčky osazeno ještě jedno rohovníkové kování vytvořené úpravou staršího rohovníkového závěsu. Oba rohovníky jsou připevněny pomocí novodobých hřebů. Závěsy jsou prosté, zapuštěné, s obými konci na válcových pouzdrech. Zavírání křídél je zajištěno pouze jedním prostým jednoramenným obrtlíkem umístěným na spodní vodorovné straně rámu (resp. prkenném obložení otvoru), přitahujícím levé okenní křídlo. Vnější okno má ještě na vnitřní klapáče levého křídla zástrč, jejíž jazýček zapadá do otvoru v obložení špalety. Okna jsou zasklena do polodrážky na vnitřní straně (u vnějšího okna na vnější). Tabule jsou uchyceny pomocí drobných hřebů

Obr. 15: Kavrlík – usedlost čp. 2, výkresová dokumentace vnějšího okna střední osy štitového průčelí, 2012.

Obr. 16: Kavrlík – usedlost čp. 2, výkresová dokumentace okna v severní ose štitového průčelí, 2012.

a přetmeleny. Dřevo je lokálně poškozeno hnilobou a napadené červotočem. Na rozdíl od předchozích dvou oken s archaismy se jedná o „slohově“ jednotný prvek typický pro počátek 20. století.

Svébytným truhlářským prvkem v některých roubených stavbách jsou okenice. Jeden z tradičních typů okenic se do nedávné doby dochoval ve stavení čp. 16 v Lisově na jižním Plzeňsku.¹¹⁾ Chalupa je zachycena na otisku mapy stabilního katastru z roku 1838, celá usedlost včetně předmětného roubeného stavení prošla zásadními úpravami někdy v období druhé poloviny 19. století (krov, úpravy bývalé černé kuchyně, úpravy chlévní – komorové části). V objektu bylo dochováno několik rámových dveří s výplněmi a patrně starším vnějším kovááním. Dochované

okenní výplně pocházely patrně z druhé poloviny 19. století a také z následujícího věku. Dva okenní otvory v západním (návesním) průčelí, náležící přední světnici, byly druhotně zvětšeny a osazeny rámy. Tyto úpravy proběhly nejspíše někdy ve druhé polovině 19. století. Původní rozměr oken před zvětšením odpovídal dokumentovanému okénku v jižní krajní ose západního průčelí. Tento okenní otvor osvětluje přístěnek velké přední roubené světnice. Vnější stěny přístěnku byly provedeny z pálených a nepálených cihel na kamenné podezdívce. Vnější okno se dochovalo pouze částečně. Zůstal zde skromný fragment okenního rámu, resp. jeho levá stojka (při pohledu z exteriéru) a drážka na lící straně špalety, ve které byl rám osazen. Dochovalo se také levé okenní

křídlo s prostými vnějšími rohovníkovými závěsy. Závěsné háky jsou dvoudílné, se zarážecím hřebem a opěrkou. Rám vnitřní okenice a vnějšího okna byl vzájemně stažen pomocí kovových pásek, které byly k ráům připevněny z boků hřebem a ve špaletě přetaženy omítkou. Vnitřní dvoukřídlá dřevěná dovnitř otvíravá svlaková okenice je opatřena vnějšími pásovými závěsy se skříňovými panty. Rám je osazen do drážky na vnitřní straně špalety, která je (resp. byla) ještě orámovaná mělkou nikou s přímými stranami a nepravidelným segmentovým záklenkem. Spodní stranu niky kryje parapetní prkénko. Stěny špalety jsou zděné (pálená cihla), hladce omítané. Stojky rámu byly přichyceny ke zdivu z boků kovanými skobami a s vnějším okenním rámem spojeny pásovinou – na každé straně to byly vždy 2 kusy. Křídla okenic vyrobená z jednoho kusu prkna, na rubové straně ztuženého svlaky zapuštěnými do drážky lichoběžníkového profilu. Svlačky mají okosené volné hrany a nahrubo opracované konce. Závěsy jsou vnější, vykované z pásového železa a se skříňovými panty. Pevná část pantu, přichycená k vnější straně vlysu rámu kovanými hřeby, má trojlaločný tvar. Pásové závěsy mají listové konce a ke křídům jsou připevněny kovanými hřeby. Stávající závěsy jsou umístěny nad svlakem. Pod horními svlačky je patrný otisk vnějšího pásového závěsu s listovým koncem a snad i s oblými výstupky při okraji křídla. V otiscích jsou vidět otvory po hřebecích. U spodních svlaků jsou otisky po závěsech při jejich horní straně. Prvky, po kterých na křídlech zůstaly otisky, byly delší než stávající závěsy. Cca ve středu obou křídél je po jedné hákovité kované skobě se zavinutým volným koncem, která sloužila k zajištění pomocí závory (později nahrazeno provizorně prknem). Pravé křídlo má klapačku obdélného průřezu s okosenými volnými hranami. Klapačka je připevněna ke křídlu poměrně masivními kovanými hřeby. Lící strana okenic je zdobena linkou, která vytváří pole ve tvaru na výšku postaveného obdélníka s čtvrtkruhově vykrojený-

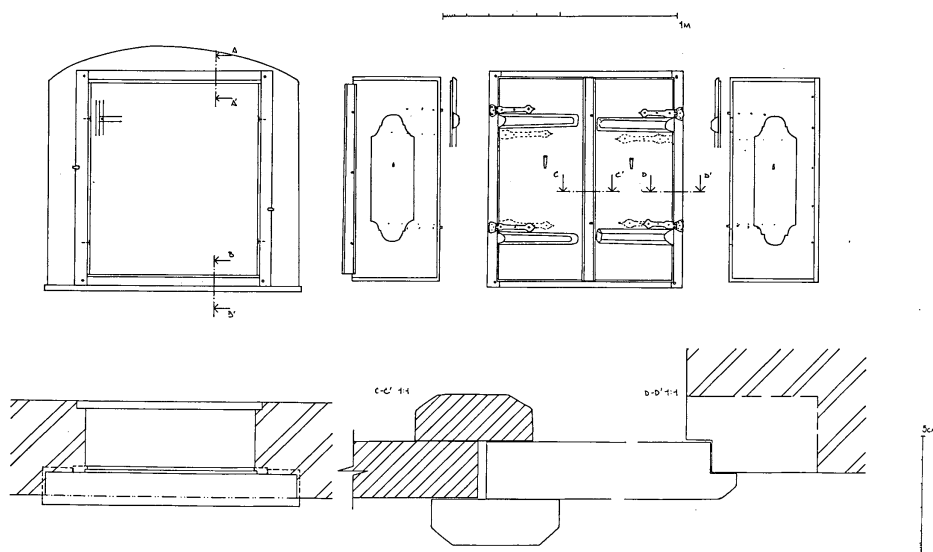
Obr. 17: Lisov (okres Plzeň-jih) – usedlost čp. 16, obytné stavení, pohled od západu, stav v červenci 2013.

mi rohy a horní a spodní stranou zakončenou odsazeným půlkruhem. Levé křídlo má klapačku stejného profilu jako pravé křídlo na vnitřní straně. Na ploše křídél jsou patrné zahnuté konce hřebů od pásových závěsů, středových skob pro závory a otvory související se starším osazením delších pásových závěsů. Na pravém křídle, při hraně styku s levým křídlem, je celkem pět šikmo proražených otvorů nejasného původu (na levém křídle nejsou).

Obytné stavení usedlosti čp. 16 v obci Lisov (okres Plzeň-jih) je zachyceno na mapě stabilního katastru (1838). Smýcení kmenů, z nichž byly zhotoveny trámy užitá na stavbu stěn a stropů světnice, bylo datováno do let 1812 až 1815.¹²⁾ V objektu se výrazně projevuje radikální přestavba provedená někdy ve druhé polovině 19. století. Okno v severní krajní ose (do světnice) má částečně odhalené ostění, u kterého je vidět, že bylo dodatečně zvětšeno na úkor horního nadpraží. Rozměr dokumentovaného okna v přístěнку odpovídá cca rozměru okenního otvoru do světnice před zvětšením. Snad se lze domnívat, že vnitřní okenice je původní okenní výplň. Otisky závěsů na rubové straně poukazují na druhotné úpravy. Otisky a stávající závěsy mají tvarově stejná zakončení. Nelze vyloučit, že otisky patří stávajícím závěsům, které však byly později kovářsky upraveny – zkrácením a vytvořením skříňových pantů v místě předpokládaného obloučkovitého rozšíření. Na rámu okenice nejsou stopy (otvory po hřebecích či hácích) po původním kotvení, tzn. rám je s největší pravděpodobností mladší, vytvořený pro stávající okenici. Snad zde byla okenice druhotně užitá, nelze ale vyloučit, že pochází z jiného okenního otvoru dané stavby. Rovněž nelze vyloučit, že i vnější rám byl osazen při úpravách a spojen s vnitřním rámem pásovinou a překryt omítkou. V neposlední řadě je třeba upozornit na fakt, že ostění otvoru a patrně větší část zdiva přístěnku obrácená do návsi je z pálených cihel, ale boční vnější stěna (jižní) byla vyžděna

z nepálených cihel. Snad mohlo dojít k přezdění části zdiva z nepálených cihel, ale byl zachován původní rozměr okénka. Lze konstatovat, že přední díl stavby před časem zcela zanikl, a na místě tak zůstala jen zadní část chalupy, jejíž další osud je nejasný.

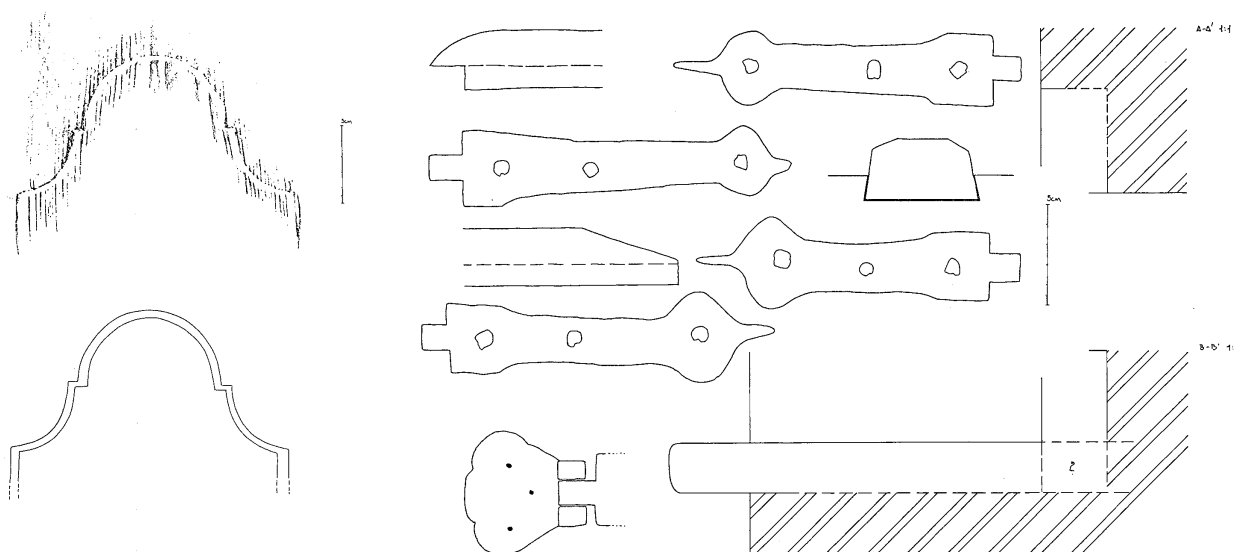
Několik příkladů z oblasti Plzeňského kraje jasně ukazuje, že i přes mnohdy nepříznivý vývoj, jakému byl venkov v Čechách v posledních desetiletích vystaven, se zde dochovala relativně početná skupina slohových truhlářských prvků, sahající vznikem od počátku 18. století až po období první třetiny 20. století. Je však smutným faktem, že mnoho historických oken a dveří zaniká, aniž by byly včas poznány, zdokumentovány či dokonce zachráněny. Dokumentace památkově cenných výplní stavebních otvorů slouží k poznání historického domovního fondu regionu, mnohdy pak může jít o důležitou součást vývojové řady oken, dveří a dalších truhlářských prvků. Instituce jako např. je Centrum stavitelského dědictví v Plasích na severním Plzeňsku shromažďuje nejen z příkladů historických oken a dveří, možnosti deponovat každý historický či památkově cenný truhlářský prvek, o který majitel ztratí zájem, však jsou i zde omezené. S obdobným problémem se potýká i taková instituce jako je Muzeum Dr. Hostaše v Klatovech se svojí Expozicí lidové architektury v Chanovicích na Horažďovicích. Dokumentace, fotografická či měřičská, je v takovém případě jedinou možností pořízení záznamu o stavebním prvku, kterému v terénu hrozí zánik.

Obr. 18: Lisov – usedlost čp. 16, obytné stavení, výkresová dokumentace okenice, pohledy, půdorys 1:10 a řezy 1:1, 2013.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Nemovité památky v ČR**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

MGR. KAREL FOUĐ, STANISLAV PLEŠMÍD, DIS. –
NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVNÍSTĚ V PLZNI, PREŠOVSKÁ 171/7, PLZEŇ 3
FOUD.KAREL@NPU.CZ,
PLESMID.STANISLAV@NPU.CZ

Obr. 19: Lisov – usedlost čp. 16, obytné stavení, výkresová dokumentace okenice, detail výzdoby lící strany křídla 1:1, 2013.

Obr. 20: Lisov – usedlost čp. 16, obytné stavení, výkresová dokumentace okenice, detaily kování 1:1, 2013.

POZNÁMKY

- 1) J. Škabrada, *Architektura českého venkova*. Praha 1999, s. 24.
- 2) S. Plešmíd, *Třebýcinka*, sýpka u čp. 12. OPD Nálezová zpráva vstupní otvor včetně výplně. Plzeň 2016, rkp.
- 3) T. Kyncl, *Výzkumná zpráva č. 156a-16*. Dendrochronologické datování konstrukčních prvků sýpky u domu čp. 12 v Třebýcince. Brno 2016, rkp.
- 4) S. Plešmíd, *Malinec*, sýpka u čp. 21. OPD Nálezová zpráva severní průčelí, vstupní otvory včetně výplně. Plzeň 2018, rkp.
- 5) T. Kyncl, *Dendrochronologické datování konstrukčních prvků sýpky u domu čp. 21 v Malinci*. Brno říjen 2018, rkp.
- 6) L. Kodýdek, *Stavebně historické vyhodnocení stavby – sýpka usedlosti č. 21 v Malinci*. Expozice lidové architektury v Chanovicích, 2015, rkp.
- 7) T. Kyncl, *Dendrochronologické datování konstrukčních prvků roubeného domu čp. 2 v Kavrliku*. I. etapa. Brno srpen 2018, rkp.
- 8) S. Plešmíd, *Kavrlik I. Obytné stavení usedlosti čp. 2*. OPD Nálezová zpráva vnitřní okno v okenním otvoru v JV průčelí, druhá osa od S. Plzeň 2012, rkp.
- 9) Týž, *Kavrlik II. Obytné stavení usedlosti čp. 2*. OPD Nálezová zpráva vnější okno v okenním otvoru v JV průčelí, druhá osa od S. Plzeň 2012, rkp.
- 10) Týž, *Kavrlik III. Obytné stavení usedlosti čp. 2*. OPD Nálezová zpráva okno v okenním otvoru v JV průčelí, první osa od S. Plzeň 2012, rkp.
- 11) Týž, *Lisov, usedlost čp. 16, roubené obytné stavení, vnitřní okenice v Z štítovém průčelí, první osa od J*. Plzeň 2013, rkp.
- 12) T. Kyncl, *Výzkumná zpráva č. 1420-15*. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z roubené světnice domu čp. 16 v Lisově. Brno 2015, rkp.

VÝBĚR Z POUŽITÉ LITERATURY

- Foud, K. – Plešmíd, S. 2013: Dveře jako slohový prvek roubených sýpek na Plzeňsku, Domažlicku, Klatovsku a Chebsku, in: *Sborník muzea Karlovarského kraje* 21, Cheb, s. 231–240.
- Foud, K. – Plešmíd, S. 2016: Dveře roubených sýpek na příkladech datovaných staveb. Příspěvek k problematice poznání dobových výplní dveřních otvorů v lidové architektuře na Plzeňsku, Domažlicku a Klatovsku, *Průzkumy památek XXIII*, č. 2, s. 102–108.
- Kodýdek, L. 2015: Stavebně historické vyhodnocení stavby – sýpka usedlosti č. 21 v Malinci. Expozice lidové architektury v Chanovicích, rkp.
- Kyncl, T. 2015: Výzkumná zpráva č. 1420-15. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z roubené světnice domu čp. 16 v Lisově. Brno, rkp.
- Kyncl, T. 2016: Výzkumná zpráva č. 156a-16. Dendrochronologické datování konstrukčních prvků sýpky u domu čp. 12 v Třebýcince. Brno, rkp.
- Kyncl, T. 2018a: Dendrochronologické datování konstrukčních prvků sýpky u domu čp. 21 v Malinci. Brno říjen 2018, rkp.
- Kyncl, T. 2018 b: Dendrochronologické datování konstrukčních prvků roubeného domu čp. 2 v Kavrliku. I. etapa. Brno srpen 2018, rkp.
- Kyncl, T. 2019: Dendrochronologické datování konstrukčních prvků roubeného domu čp. 2 v Kavrliku. II. etapa. Brno září 2019, rkp.
- Plešmíd, S. 2012a: Kavrlik I. Obytné stavení usedlosti čp. 2. OPD Nálezová zpráva vnitřní okno v okenním otvoru v JV průčelí, druhá osa od S. Plzeň, rkp.
- Plešmíd, S. 2012 b: Kavrlik II. Obytné stavení usedlosti čp. 2. OPD Nálezová zpráva vnější okno v okenním otvoru v JV průčelí, druhá osa od S. Plzeň, rkp.
- Plešmíd, S. 2012c: Kavrlik III. Obytné stavení usedlosti čp. 2. OPD Nálezová zpráva okno v okenním otvoru v JV průčelí, první osa od S. Plzeň, rkp.
- Plešmíd, S. 2013: Lisov, usedlost čp. 16, roubené obytné stavení, vnitřní okenice v Z štítovém průčelí, první osa od J. Plzeň, rkp.
- Plešmíd, S. 2016: Třebýcinka, sýpka u čp. 12. OPD Nálezová zpráva vstupní otvor včetně výplně. Plzeň, rkp.
- Plešmíd, S. 2018: Malinec, sýpka u čp. 21. OPD Nálezová zpráva severní průčelí, vstupní otvory včetně výplně. Plzeň, rkp.
- Schubert, A. 2014: Průzkum, dokumentace a inventarizace výplní okeních a dveřních otvorů. Odborné a metodické publikace, sv. 48. Praha: NPÚ.
- Škabrada, J. 1999: Lidové stavby. *Architektura českého venkova*. Praha.
- Škabrada, J. 2003: Konstrukce historických staveb. Praha.

BEISPIELE DER AUTHENTISCHEN AUSFÜLLUNGEN IN DEN BAUÖFFNUNGEN DER BLOCKBAUTEN AUS DEM PILSNER UND KLATTAUER LAND

Die Blockbauten, Häuser, Ställe, Kammern, Scheunen oder Kornspeicher stellen einen regelmäßigen Teil des historischen Hausbestands des Pilsner und Klattauers Landes dar. Es handelt sich um die am spätesten in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts erbauten Gebäude, man findet jedoch auch erheblich ältere Bauten. Manche unter ihnen erhielten sich ihre historischen Türen oder Fenster. Zu den ältesten dokumentierten Bautischlerarbeiten zählt die Holzangeltür des Blockbau-Kornspeichers aus dem Bauernhof Nr.-Konskr. 12 in Třebýcinka (Kl. Střebejcinka, Bez. Klatovy [Klattau]) aus den Jahren 1721–1722. Es handelt sich um ein verhältnismäßig vereinzelter Beispiel einer Tür, deren Konstruktion typologisch aus dem Mittelalter stammt. Im Gehöft Nr.-Konskr. 21 in Malinec (Bez. Pilsen-Süd) ist ein Speicher mit nachträglich zugesetzter Kammer in Blockbauweise erhalten. Beide Bauten aus den Jahren 1810–1813 sind mit zweischichtigen Leistentüren abgeschlossen, mit äußeren geschmiedeten Türbändern und zierlich zusammengesetzter Außenseite versehen. Beide Elemente lassen sich typologisch in die zweite Hälfte des 18. bis erste Hälfte des 19. Jahrhunderts einordnen. Im Blockhaus des Hofs Nr.-Konskr. 2 in Kavrlik bei Kašperské Hory (Gaierle b. Bergreichenstein, Bez. Klatovy) dokumentierte man drei historische Fenster, die die Bauentwicklung des Baus seit Ende des 18. bis 1. Drittel des 20. Jahrhunderts belegen. Während die Blockwände und der Dachstuhl in den Jahren 1785–1786 entstanden waren, die dokumentierten Fenster wurden um 100–140 Jahre später hergestellt. Das eigenartige Tischlerzeugnis in mehreren Blockbauten stellen die Fensterladen dar. Einer der traditionellen Typen von Fensterladen erhielt sich bis unlängst im Gebäude Nr.-Konskr. 16 in Lisov (Lissowa, Bez. Pilsen-Süd). Ihre Flügel waren hier je aus einem Stück Brett hergestellt. Die Fensterladen sind an der Rückseite mit Schubleisten in trapezförmigen Schlitzen versteift. Die Untersuchung und Dokumentierung historischer Fenster und Türen zählen zu wichtigen Erkenntnisquellen zur Entwicklung der Denkmäler. Es handelt sich zugleich um Aufnahme der Informationen von den Bauteilen, die am schnellsten der Abnutzung unterliegen. Ihre Auswechslung bedeutet überwiegend eine Erniedrigung der Aussagefähigkeit des Bauwerks; umso mehr sind die authentischen Tischlerzeugnisse gewertet, die manchmal tatsächlich aus der Entstehungszeit des Bauwerks stammen.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1: Třebýcinka (Kl. Střebejcinka, Bez. Klatovy [Klattau]) – Speicher bei Nr. Konskr. 12, Nordwestansicht (Foto S. Plešmíd, September 2016).
- Abb. 2: Třebýcinka – Speicher bei Nr.-Konskr. 12, Vorderseite der Holzangeltür und des mit Lehmputz bestrichenen Gewändes, Nordwestansicht (Foto S. Plešmíd, September 2016).
- Abb. 3: Třebýcinka – Speicher bei Nr.-Konskr. 12, zeichnerische Dokumentierung, Türflügelansichten 1:10, Detail vom Schlüsselochschild 1:1 (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2016).
- Abb. 4: Třebýcinka – Speicher bei Nr.-Konskr. 12, Tür, Rückseite, rechts Reste nach dem dreifachen Holzriegel (Foto S. Plešmíd, September 2016).
- Abb. 5: Třebýcinka – Speicher bei Nr.-Konskr. 12, zeichnerische Dokumentierung, Gewändevorderseite und Grundriss 1:10 (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2016).
- Abb. 6: Třebýcinka – Speicher bei Nr.-Konskr. 12, zeichnerische Dokumentierung, Gewänderückseite mit Resten des dreifachen Holzriegels (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2016).
- Abb. 7: Malinec (Bez. Pilsen-Süd) – Speicher bei Nr.-Konskr. 21, Nordwestansicht (Foto S. Plešmíd, Juli 2018).
- Abb. 8: Malinec – Speicher bei Nr.-Konskr. 21, Leistentür, zeichnerische Dokumentierung, Ansichten und Grundriss 1:10 (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2018).
- Abb. 9: Malinec – Speicher bei Nr.-Konskr. 21, Leistentür, zeichnerische Dokumentierung, Details 1:1 (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2018).
- Abb. 10: Malinec – Speicher bei Nr.-Konskr. 21, Tür, Detail der geschmiedeten Haspe, des Schlüsselochschilds und der zierlichen Nagelköpfe (Foto S. Plešmíd, Juli 2018).
- Abb. 11: Malinec – Speicher bei Nr.-Konskr. 21, Leistentür der Kammer, zeichnerische Dokumentierung, Ansichten und Grundriss 1:10 (Aufnahme

und Zeichnung S. Plešmíd, 2018).

Abb. 12: Malinec – Speicher bei Nr.-Konskr. 21, Leistentür der Kammer, zeichnerische Dokumentierung, Details 1:1 (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2018).

Abb. 13: Kavrlik (Gaierle, Bez. Klatovy [Klattau]) – Bauernhof Nr.-Konskr. 2, Wohnhaus, Ostansicht (Foto S. Plešmíd, April 2012).

Abb. 14: Kavrlik – Bauernhof Nr.-Konskr. 2, zeichnerische Dokumentierung des Innenfensters in der Mittelachse der Giebelfront (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2012).

Abb. 15: Kavrlik – Bauernhof Nr.-Konskr. 2, zeichnerische Dokumentierung des Außenfensters in der Mittelachse der Giebelfront (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2012).

Abb. 16: Kavrlik – Bauernhof Nr.-Konskr. 2, zeichnerische Dokumentierung des Fensters in der nördlichen Achse der Giebelfront (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2012).

Abb. 17: Lisov (Bez. Pilsen-Süd) – Bauernhof Nr.-Konskr. 16, Wohngebäude, Westansicht (Foto S. Plešmíd, Juli 2013).

Abb. 18: Lisov – Bauernhof Nr.-Konskr. 16, Wohngebäude, zeichnerische Dokumentierung der Fensterlade, Ansichten, Grundriss 1:10 und Schnitte 1:1 (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2013).

Abb. 19: Lisov – Bauernhof Nr.-Konskr. 16, Wohngebäude, zeichnerische Dokumentierung der Fensterlade, Außenseite des Flügels, Detail der Ausschmückung 1:1 (Aufnahme und Zeichnung S. Plešmíd, 2013).

Abb. 20: Lisov – Bauernhof Nr.-Konskr. 16, Wohngebäude, zeichnerische Dokumentierung der Fensterlade, Detail vom Metallbeschlag 1:1 (Aufnahme und Foto S. Plešmíd, 2013).

Übersetzung J. Noll

POZNÁMKY KE VZNIKU KŘÍŽOVÉ CESTY DUŠANA JURKOVIČE NA SV. HOSTÝNĚ A PROBLÉMY JEJÍ OBNOVY

ANNA GROSSOVÁ

Comments on the Origin of the Stations of the Cross Made by Dušan Jurkovič on Mount Hostýn and the Problems of Their Renewal

The new Stations of the Cross was the only implementation of Jurkovič's grandiose architectural and urban concept of the entire pilgrimage area on the top of Mount Hostýn in 1903; however, it did not completely adhere to Jurkovič's design and it was not supervised by him. This study summarises a number of yet unpublished facts that occurred during the construction and that were discovered during the expert supervision of the restoration of Köhler's mosaic paintings installed on this Station of the Cross which began in 2009 and is still in progress. Although only a fragment remained of Jurkovič's idea, it is an exceptional undertaking that is beyond any structures of this kind which have been built in the Czech lands.

Key words: Dušan Jurkovič – Society of Jesus – Hostýn – Stations of the Cross – Art Nouveau

Z velkoryse pojatého Jurkovičova architektonického a územního konceptu z roku 1903, řešícího úpravu celého poutního areálu temene hory Hostýn, byla realizována pouze tzv. nová křížová cesta; ne však zcela podle jím vypracovaného projektu a pod jeho dohledem. Tato studie je shrnutím řady dosud nepublikovaných skutečností, nastalých při její výstavbě, nalezených v souvislosti s odborným dohledem restaurování Köhlerových mozaikových obrazů

Obr. 1: Chvalčov (okres Kroměříž), stará křížová cesta na Svatém Hostýně (všechny snímky A. Grossová, 2019, není-li uvedeno jinak).